

**CYKL
ESEJÓW**

PRAWNO-
SPOŁECZNO-
HISTORYCZNYCH

Gdy piłują chrześcijan...

**Wprowadzenie wrogiego
rozdziału Kościoła i państwa**

Łukasz Bernaciński

*To jest uczciwa kara za to co się stało,
to znaczy musimy was opłować z pewnych przywilejów,
dlatego że jeżeli nie, to znowu podniesiecie głowę (...)*

WWW.ORDOIURIS.PL

Gdy piłują chrześcijan...

Wprowadzenie wrogiego rozdziału Kościoła i państwa

ŁUKASZ BERNACIŃSKI

INSTYTUT NA RZECZ KULTURY PRAWNEJ ORDO IURIS

WARSZAWA 2023

Spis treści

1. Wstęp	5
2. Regulacja rangi konstytucyjnej	6
3. Treść Konkordatu	7
4. Deklaracje polityków	9
5. Podsumowanie	12

1. Wstęp

Polski model stosunków państwowo-kościelnych określany jest mianem separacji przyjaznej czy inaczej skoordynowanej. Opiera się on na oddzieleniu państwa od kościołów i innych związków wyznaniowych przy poszanowaniu autonomii i niezależności każdego w swoim zakresie, lecz jednocześnie silnie akcentuje on współpracę państwa ze wspólnotami religijnymi dla dobra człowieka i dobra wspólnego. W ocenie części lewicowych polityków i aktywistów sama współpraca państwa ze związkami wyznaniowymi czy życzliwe podejście do kwestii religijności społeczeństwa jest przejawem państwa wyznaniowego, które trzeba tępić m.in. na poziomie legislacyjnym. Miałoby się to dokonać poprzez wprowadzenie regulacji, które uniemożliwią wspólnotom religijnym współpracę z państwem dla dobra człowieka oraz zepchną wolność wyznawania wiary do sfery prywatnej, objętej tabu. Dzięki temu od państwa bezstronnego światopoglądowo przejdziemy do państwa na wskroś laickiego – także w znaczeniu nowej, narzuconej wszystkim religii, a zatem paradoksalnie państwa wyznaniowego *à rebours*. Tego rodzaju zmiany nie dokonają się skutecznie bez głębokiej reinterpretacji postanowień Konstytucji lub jej zmiany, a także wypowiedzenia umowy międzynarodowej łączącej Rzeczpospolitą Polską i Stolicę Apostolską.

Konkordat (umowa międzynarodowa) jest narzędziem stabilizującym relacje państwa z Kościołem katolickim. Szczególny, oparty o zgodną wolę stron będących podmiotami prawa międzynarodowego publicznego tryb zmian w tym dokumencie sprawia, że niemożliwe jest jednostronne pogorszenie sytuacji prawnej katolików w państwie. Ponadto z uwagi na art. 25 ust. 1 Konstytucji stanowiący o równouprawnieniu kościołów i innych związków wyznaniowych, wiele rozwiązań, które zostały wynegocjowane w Konkordacie, następnie rozszerzono ustawowo na inne wspólnoty religijne. Nic dziwnego zatem dziwnego, że jednym z postulatów stale powracających w debatach politycznych, szczególnie przedwyborczych, jest wypowiedzenie Konkordatu. Umożliwić by to miało politykom chcącym destabilizować uzgodnione relacje państwa z Kościołem, niemal dowolne zmiany uderzające w wolność sumienia i religii osób wierzących.

2. Regulacja rangi konstytucyjnej

Obecnie obowiązująca Konstytucja przyjęła model stosunków państwa ze wspólnotami religijnymi określany jako separacja przyjazna. Trzonem tego modelu są wyrażone w art. 25 ust. 3 Konstytucji RP zasady poszanowania autonomii i niezależności związków religijnych i państwa, każdego w swoim zakresie, a także zasada współdziałania państwa ze wspólnotami religijnymi dla dobra człowieka i dobra wspólnego. Oznacza to, że państwo nie może ingerować w wewnętrzne sprawy i prawo wspólnot religijnych, kościoły zaś nie mogą wpływać na sprawy państwowe na poziomie systemu władz i instytucji publicznych. Związki wyznaniowe mogą jednak swobodnie uczestniczyć w życiu publicznym, w tym poprzez publiczne nauczanie lub komentowanie propozycji legislacyjnych – w szczególności w kwestiach objętych sferą nauczania moralnego danego kościoła. W sferach, w których działalność wspólnot religijnych i państwa się przenika (np. działania charytatywne) oba podmioty powinny ze sobą współpracować.

Zgodnie z art. 25 ust. 4 Konstytucji Konkordat jest fundamentem modelu kształtowania relacji państwa z Kościołem katolickim, a ewentualne luki uzupełniane są ustawami. Przepis ten brzmi: „[s]tosunki między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem Katolickim określają umowa międzynarodowa zawarta ze Stolicą Apostolską i ustawy”. W związku z powyższym, przeważa pogląd o zobowiązaniu państwa przez ustrojodawcę do zawarcia konkordatu ze Stolicą Apostolską. W łagodniejszej interpretacji państwo ma „obowiązek dążenia do zawarcia tej umowy” (Bogusław Banaszak) lub „powinność uregulowania stosunków z Kościołem katolickim w drodze umowy międzynarodowej” (Marcin Olszówka). Co istotne z przytoczonego przepisu odczytuje się także „zakaz w zwyczajnych warunkach wypowiedzania już zawartego konkordatu, chyba że np. okazałby się on sprzeczny z ustawą zasadniczą, czy zostałby istotnie i wielokrotnie naruszony przez stronę kościelną” (Paweł Borecki).

Zmiana Konkordatu wymaga zgodnej woli obu układających się stron, a więc zarówno państwa jak i Stolicy Apostolskiej. Przykładowo, Konkordat przewiduje, że w sprawach finansowych i dóbr kościelnych układające się Strony stworzą specjalną komisję, która zajmie się koniecznymi zmianami (art. 22 ust. 2). Ponadto art. 27 Konkordatu jasno stwierdza, że sprawy wymagające nowych lub dodatkowych rozwiązań będą regulowane na drodze nowych umów między układającymi się Stronami albo uzgodnień między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej i Konferencją Episkopatu Polski upoważnioną do tego przez Stolicę Apostolską. Decyzja nie należy zatem nigdy wyłącznie do posłów czy przewodniczącego takiej lub innej partii politycznej. Konstytucja stanowi zaś, że państwo polskie zobligowane jest do uregulowania sytuacji prawnej Kościoła katolickiego i katolików przede wszystkim w konkordacie, który objęty jest zakazem wypowiedzania, tak długo, jak długo strona kościelna nie będzie go regularnie i rażąco naruszać.

3. Treść Konkordatu

Pprzedmiotem Konkordatu¹ jest pozycja prawna Kościoła Katolickiego w Polsce oraz gwarancje realizacji wolności sumienia i religii katolików. Konkordat jest umową międzynarodową (traktatem) ratyfikowaną za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie. W związku z tym, stosownie do art. 91 ust. 1 Konstytucji RP, Konkordat stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowany. Co więcej, ma pierwszeństwo przed aktami o randze ustawy, jeżeli w przypadku ewentualnych sprzeczności ustawy tej nie da się pogodzić z postanowieniami Konkordatu (art. 91 ust. 2 Konstytucji RP). Umowa ta obejmuje szereg kluczowych uzgodnień, rzutujących funkcjonowanie Kościoła i jego wiernych w Rzeczypospolitej Polskiej. Wybrane z nich przedstawione zostaną poniżej.

Artykuł 1 Konkordatu stwierdza, iż „Państwo i Kościół Katolicki są - każde w swej dziedzinie - niezależne i autonomiczne”. Strony zobligowane są również do „pełnego poszanowania tej zasady we wzajemnych stosunkach i we współdziałaniu dla rozwoju człowieka i dobra wspólnego”. Zgodnie z art. 5 „[p]rzestrzegając prawa do wolności religijnej, Państwo zapewnia Kościołowi Katolickiemu, bez względu na obrządek, swobodne i publiczne pełnienie jego misji, łącznie z wykonywaniem jurysdykcji oraz zarządzaniem i administrowaniem jego sprawami na podstawie prawa kanonicznego”. Natomiast w art. 9 zagwarantowano, że dniami wolnymi od pracy są niedziele i wyszczególnione dni świąteczne.

Konkordat gwarantuje również prawo zakładania i prowadzenia placówek oświatowych i wychowawczych czy szkół wyższych. Artykuł 14 ust. 1 Konkordatu stwierdza, iż „Kościół Katolicki ma prawo zakładać i prowadzić placówki oświatowe i wychowawcze, w tym przedszkola oraz szkoły wszystkich rodzajów, zgodnie z przepisami prawa kanonicznego i na zasadach określonych przez odpowiednie ustawy”. Artykuł 15 ust. 1 stanowi, iż „Rzeczpospolita Polska gwarantuje Kościołowi Katolickiemu prawo do swobodnego zakładania i prowadzenia szkół wyższych, w tym uniwersytetów, odrębnych wydziałów i wyższych seminariów duchownych oraz instytutów naukowo-badawczych”.

W artykule 16 ust. 1 i 2 Konkordat gwarantuje żołnierzom opiekę duszpasterską oraz zapewnia możliwość uczestniczenia we Mszy św. w niedzielę i święta, zaś w art. 17 podobne gwarancje odniesiono do osób przebywających w zakładach penitencjarnych, wychowawczych, resocjalizacyjnych, opieki zdrowotnej i społecznej i innych podobnych.

Z kolei w art. 21 ust. 1, umowa między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską gwarantuje prawo prowadzenia działań o charakterze misyjnym. Przepis ten stanowi, że „[o]dpowiednie instytucje kościelne

1 Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r., Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318 (dalej: Konkordat).

mają prawo prowadzenia, każda zgodnie ze swą naturą, działalności o charakterze misyjnym, charytatywnym i opiekuńczym. W tym celu mogą one tworzyć struktury organizacyjne i urządzać publiczne zbiórki”. Przykładowymi, szczegółowymi postanowieniami, które należy przytoczyć w tym kontekście, są art. 20 i art. 22 ust. 1 Konkordatu. Pierwszy ze wskazanych przepisów stwierdza, iż „Kościół Katolicki ma prawo swobodnego drukowania, wydawania i rozpowszechniania wszelkich publikacji związanych z jego posłannictwem”, a także, że „ma prawo do posiadania i używania własnych środków społecznego przekazu, a także do emitowania programów w publicznej radiofonii i telewizji, na zasadach określonych w prawie polskim”. Artykuł 22 Konkordatu w ust. 1 stanowi natomiast, że „[d]ziałalność służąca celom humanitarnym, charytatywno-opiekuńczym, naukowym i oświatowo-wychowawczym, podejmowana przez kościelne osoby prawne, jest zrównana pod względem prawnym z działalnością służącą analogicznym celom i prowadzoną przez instytucje państwowe”.

Na zakończenie tegoż nieobszernego katalogu wskazać można art. 23 Konkordatu, który przesądza o uprawnieniu kościelnych osób prawnych do nabywania, posiadania, użytkowania i zbywania mienia nieruchomego i ruchomego oraz nabywania i zbywania praw majątkowych – zgodnie z przepisami prawa polskiego.

4. Deklaracje polityków

Katarzyna Lubnauer, ówczesnie poseł Nowoczesnej, już w 2017 r. perorowała:

CC BY-SA 3.0 by Łukasz Kamiński

„Rząd plasterek po plasterku, chce zrobić z Polski państwo wyznaniowe. To, że w tej chwili nie mamy finansowania metody *in vitro*, ale mamy finansowanie na promocję kalendarzyka małżeńskiego, to jest kolejny przykład, gdzie ideologia wchodzi do życia wszystkich rodzin. Zamiast decydować medycyna, decyduje czyjś światopogląd”, a dalej wzywała „nie powinniśmy się godzić na wprowadzanie krok po kroku państwa wyznaniowego”².

Podczas wystąpienia w Stargardzie w 2022 r., Przewodniczący Platformy Obywatelskiej Donald Tusk powiedział zaś:

„Nie ma innej drogi niż jednoznaczne, natychmiast po wygranych przez PO wyborach, przeprowadzenie procesu oddzielenia Kościoła od państwa ze wszystkimi tego skutkami – politycznymi i finansowymi”³.

CC BY 2.0, European Parliament

Pogląd ten regularnie powraca w wypowiedziach różnych polityków, szczególnie w formie postulatu wypowiedzenia Konkordatu. Poseł Sławomir Nitras ujawnił podczas Campus Polska 2021 swój pogląd na konieczne działania względem katolików:

2 B. Bublewicz, Katarzyna Lubnauer: rząd chce zrobić z Polski państwo wyznaniowe, https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/katarzyna-lubnauer-rzad-chce-zrobic-z-polski-panstwo-wyznaniowe/q69bzxv?utm_source=pl.wikiquote.org_viasg_wiadomosci&utm_medium=referral&utm_campaign=leo_automatic&srcc=undefined&utm_v=2, (dostęp: 23.06.2023).

3 Cytat za [wprost.pl](https://www.wprost.pl/polityka/10726948/tusk-obiecuje-rozdzial-kosciola-od-panstwa-natychmiast-po-wyborach.html), Tusk obiecuje: Rozdział Kościoła od państwa natychmiast po wyborach, <https://www.wprost.pl/polityka/10726948/tusk-obiecuje-rozdzial-kosciola-od-panstwa-natychmiast-po-wyborach.html> (dostęp: 29.05.2023).

CC BY 2.0, Official flickr of Sławomir Nitras

„Musimy was opłutować z pewnych przywilejów, dlatego że jeżeli nie to znowu podniesiecie głowę”⁴.

Rok później podczas kolejnej edycji wspomnianego wydarzenia, w trakcie debaty, miała „alternatywny” tytuł „opłowywanie katolików” poseł Nitras wyznał:

„Uważam, że w Polsce Konkordat jest archaizmem i powinien być jednostronnie przez Polskę wypowiedziany”⁵.

CC BY 2.0, Official flickr of Sławomir Nitras

Poseł wzywał także do zawarcia pseudo-konkordatu z lewicową organizacją pozarządową, który zostanie wymierzony w Kościół i wprost będzie ingerował w wewnętrzne sprawy Kościoła w tym w jego nauczanie.

Na początku 2023 r. na antenie radia RMF FM poseł Lewicy Razem Maciej Konieczny deklarował:

CC BY-SA 3.0 by Adrian Gryciuk

„Chcemy, żeby Polska była państwem świeckim i chcemy wypowiedzieć Konkordat”⁶.

Jak się okazało w dalszej części rozmowy poseł Konieczny nie wiedział, że do realizacji postulatu może być potrzebna zmiana Konstytucji. Po doczytaniu ustawy zasadniczej – miesiąc później – przewodniczący Sojuszu Lewicy Demokratycznej Włodzimierz Czarzasty łagodził narrację nie zmieniając jednak kierunku:

4 Opozycja chce wypowiedzenia Konkordatu, <https://www.youtube.com/watch?v=0pwZ0v4gL6Q>, 0:41-0:46 (dostęp: 29.05.2023).

5 Cytat za: M. Boguszewski, *Campus Polska*. Nitras: konkordat jest archaizmem, powinien być wypowiedziany, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1409472%2CCampus-polska-nitras-konkordat-jest-archaizmem-powinien-byc-wypowiedziany> (dostęp: 29.05.2023).

6 Konieczny w RMF FM: Konkordat? Trzeba wypowiedzieć, <https://www.youtube.com/watch?v=273XsancXe4>, 1:02-1:05 (dostęp: 29.05.2023).

CC BY-SA 3.0 pl Adrian Gryczuk

„Chcemy jako Lewica renegotjować Konkordat. Jesteśmy odpowiedzialną opozycją. My wiemy, że Konkordat jest wpisany w Konstytucję, ale to nie znaczy, że nie można go wypowiedzieć, że nie można go renegotjować, że nie można go inaczej sformułować. Trzeba to po prostu zrobić”⁷.

Premier Donald Tusk już podczas swojego *exposé* 18 listopada 2011 r. zapewniał w kontekście zmian w funkcjonowaniu Funduszu Kościelnego, że:

„Jeśli będzie to wymagało, nie jest to konieczność, ale gdyby się okazało, że wymagać to będzie zmian w Konkordacie, jesteśmy na to gotowi”⁸.

CC BY 2.0, European Parliament

Jak się okazało, taka „mięka” deklaracja lidera Platformy Obywatelskiej nie stanęła na przeszkodzie zastrzeżeniu kursu na przestrzeni lat i otwartemu deklarowaniu przez posłów tej partii wypowiedzenia Konkordatu czy nawet ośmieszaniu jego znaczenia poprzez wzywanie do zawarcia „konkordatu” z lewicowymi organizacjami pozarządowymi. Nie należy mieć złudzeń, że podobnie stanie się w wypadku miękkich wypowiedzi innych liderów partyjnych.

7 Cytat za: D. Sokolnik, *Lewica chce renegotjować konkordat*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8673696,konkordat-konstytucja-nowa-lewica-wlodzimierz-czarzasty.html> (dostęp: 29.05.2023).

8 Bankier.pl, *Stenogram z exposé premiera Donalda Tuska*, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Stenogram-z-expose-premiera-Donalda-Tuska-2440893.html> (dostęp: 29.05.2023).

5. Podsumowanie

Postulaty wypowiedzenia Konkordatu nawiązują do poststalinowskich stosunków Kościoła i państwa. Oddzielenie Kościoła od państwa proklamowała bowiem Konstytucja PRL w art. 70 ust. 2, do której uwagi osobiście wprowadzał i cały akt akceptował Józef Stalin. Przepis ten stanowił „Kościół jest oddzielony od państwa. Zasady stosunku państwa do kościoła oraz sytuację prawną i majątkową związków wyznaniowych określają ustawy”.

Konstytucja PRL wprowadzała model stosunków państwowo-kościelnych nazywany w doktrynie prawa separacją wrogą. Charakteryzuje się on, przykładowo, brakiem uznania osobowości prawnej związków wyznaniowych, a możliwość publicznego wyznawania religii jest maksymalnie ograniczana.

W stosunkach państwa polskiego ze wspólnotami religijnymi z pewnością istnieją obszary, które wymagają korekty – szczególnie w obszarze finansowym. O jednostronnym wypowiedzeniu Konkordatu czy *de facto* zmianie konstytucyjnego modelu stosunków państwa ze związkami wyznaniowymi nie może decydować grupka posłów. Zmiana taka musiałaby się dokonać w trybie opisanym w rozdziale XII Konstytucji. Zgodnie z art. 235 ust. 4 ustawę o zmianie Konstytucji uchwała Sejm większością co najmniej 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów oraz Senat bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów.

Powyższe każe się zastanowić zarówno nad poziomem znajomości prawa konstytucyjnego przez przedstawicieli władzy ustawodawczej jak również nad przyczynami odwoływania się do stalinowskiego dziedzictwa ustrojowego dla realizacji bieżących celów politycznych.

WSPARCIE DARCYŃCÓW

Instytut Ordo Iuris jest fundacją i zakres naszej aktywności jest ściśle uzależniony od funduszy, które pozyskamy na działalność statutową. Ceniąc sobie niezależność, nie korzystamy ze środków publicznych i grantów, których pozyskanie mogłoby ją ograniczać. Naszą działalność prowadzimy tylko dzięki hojności naszych Darczyńców, zwłaszcza tych, którzy wspierają nas regularnie co miesiąc w ramach Kręgu Przyjaciół (więcej na: www.przyjaciele.ordoiuris.pl)

RAZEM MOŻEMY REALNIE WPŁYWAĆ NA RZECZYWISTOŚĆ!

DAROWIZNĘ MOŻNA PRZEKAZAĆ NA KONTO

32 1160 2202 0000 0002 4778 1296

Fundacja Instytut na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris
ul. Zielna 39, 00-108 Warszawa
oraz za pomocą przelewów internetowych
Tpay i PayPal (szczegóły na stronie www.ordoiuris.pl)

ordoiuris.pl

[/ordoiuris](https://www.facebook.com/ordoiuris)

[@Ordoluris](https://twitter.com/Ordoluris)

[/ordoiuris](https://www.youtube.com/ordoiuris)